

Bojana Globačnik\*

## ***Povezanost zavodov za gluhe z razvojem logopedije na Slovenskem***

*Connection between institutes for the deaf and the development of speech therapy in Slovenia*

### *Izvleček*

Razvoj logopedije in surdopedagogike je tako kot v svetu tudi pri nas povezan z zavodi za izobraževanje gluhih in poklici s področja medicine. Prispevek predstavlja začetke izobraževanja gluhih na Slovenskem od Avstro-Ogrske, kjer je imel osrednjo vlogo leta 1900 ustanovljen Zavod za gluhe v Ljubljani. Članek kaže na povezanost zavodov za gluhe z nastajanjem prvih logopedskih oddelkov v Sloveniji ter širino znanja pionirjev slovenske logopedije: Frana Grma, Vilka Mazija in Zdravka Omerze, ki so s svojimi deli in usmeritvami postavili temelje slovenski sodobni logopediji. S svojim delom so nadgrajevali teoretični in praktični del stroke.

### *Abstract*

The development of speech therapy and surdopedagogy is connected with institutions for the deaf and medical professions. The following article examines the beginnings of the education of deaf persons in the Slovenian territory from the Austro-Hungarian monarchy onward, in which the Ljubljana Institute for the Deaf, founded in 1900, played a central role. The paper shows the connection between the institutes for the deaf, which included the first speech therapy departments in the Slovenian territory, and the extensive knowledge of the Slovenian pioneers of speech therapy as a science: Grm, Mazi and Omerza. They founded the modern science of speech therapy, and with their professional work, they improved both the theoretical and practical parts of the science.

**Ključne besede:** Zavodi za gluhe, logopedija, začetniki.

**Keywords:** institutes for the deaf, development of speech therapy, pioneers of speech and language therapists

---

\* dr. Bojana Globačnik, doc., Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, logopedinja v pokoju, e-pošta: bojana.globacnik@guest.um.si

## Šole za gluhe v Evropi in Sloveniji

Pot slovenskega izobraževanja gluhih skozi različna zgodovinska obdobja je pomembna, ker sta se na osnovi delovanja zavodov za gluhe začeli razvijati logopedija in logopedska obravnava otrok na Slovenskem. Kot narod smo bili povezani in odvisni od ekonomskih in kulturnih razmer ter vplivov, ki so prihajali z Dunaja in iz Budimpešte. Na ozemlju takratne Avstro-Ogrske se je v tistem obdobju kazala velika potreba po šolah za gluhe otroke.

Tako je bil leta 1779 odprt prvi zavod za gluhe na Dunaju, 1786 v Pragi, 1812 v Linzu, 1831 v Salzburgu in v Gradcu 1832. Na Slovenskem sodi med najstarejše zavode za gluhe Zavod v Gorici, ki je bil odprt 10. novembra 1840, sledil je nastanek šole za gluhe deklice v Šmihelu pri Novem mestu leta 1886. Osrednjo vlogo pri nastajanju organiziranega izobraževanja gluhih otrok in logopedске službe je imel Zavod za gluhoneme v Ljubljani (danes Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana), ki je bil ustanovljen leta 1900. Lociran je bil v mogočni zgradbi na Zaloški 5. Imenovali so ga Ustanovni zavod za gluhoneme ali gluhonemnica.<sup>1</sup> Do leta 1905 je deloval kot zasebna ustanova, kasneje do leta 1919 kot državni zavod in do leta 1941 kot banovinski zavod za gluhe.

Zgodovinsko gledano je nastajanje zavodov za gluhe otroke na Slovenskem v tesni povezavi z nastajanjem logopedskih oddelkov oziroma logopedске dejavnosti, kar je odločilno vplivalo na razvoj logopedije na Slovenskem. Na naprednost slovenskih zavodov za gluhe in poučevalno prakso v takratnem času kaže zapis v prvem šolskem zakonu na območju sedanje Slovenije z dne 14. maja 1869, ki je v 29. členu predpisoval: »Poleg tega kjer so dani pogoji, naj se učenci učiteljskih šol seznanijo s tem, kako se učijo gluhonemi otroci in slepi otroci.« V učiteljskih šolah so takrat uvedli tečaj izobraževanja gluhih in slepih.<sup>2</sup>

Po drugi svetovni vojni je država leta 1946 dobila ustavo, ki je namenjala posebno pozornost vzgoji in izobraževanju za vse državljane, s posebno pozornostjo do otrok in mladine. Ta pravica je bila uveljavljena z izdajo prvega posebnega zakona (Zakon o posebnem šolstvu, Ur. l. LRS, št. 34, l. 1960).<sup>3</sup> V njem so bile prvič opredeljene specialne šole, torej tudi šole za gluhe otroke.

## Začetki logopedije v svetu

Za očeta logopedije velja avstrijski logoped Emil Fröschels (1884–1972), ki je leta 1924 prvi uvedel izraza logopedija in logoped, sprva za uporabo predvsem v

1 Bogo Jakopič, *Vilko Mazi: slovenski logoped, planinec in kulturni delavec: (ob stoletnici njegovega rojstva, 1888–1988)*, Ljubljana: ZUSGP 1988, str. 10.

2 Bogo Jakopič, Ljubomir Savič, *Pota do besede: pregled vzgoje, izobraževanja in usposabljanja slušno prizadetih na Slovenskem*, Ljubljana: Zavod za slušno in govorno prizadete Ljubljana, 1986, str. 79.

3 Ibidem, str. 79.

medicini. Skupaj s Hermannom Gutzmannom (1865–1922), ki je bil po izobrazbi zdravnik foniater, velja za utemeljitelja logopedije. Fröschels je bil po izobrazbi zdravnik otolaringolog, ki se je specializiral za odstopanja na področju govora in jezika. Njegovo delo je imelo vpliv na razvoj logopedije v svetu nasploh, saj je deloval kot povezovalec med Evropo in Ameriko. Zaradi svojega judovskega rodu se je leta 1939 preselil v Ameriko. Znano je, da je na Dunaju že leta 1924 organiziral prvi mednarodni kongres logopedov in foniatrov. Istega leta je postal vodja klinike Newmann, Centra za sluh in govor na Dunaju. Kliniko je poimenoval Logopediska klinika. Od tod naprej se je izraz logopedija in logoped širil po vsem svetu.

Fröschels je doktoriral leta 1907 na Univerzi na Dunaju. Leta 1908 je začel delati na otološki kliniki Univerze na Dunaju. Deloval je v času, ko je bilo veliko zanimanja za nove teorije in pristope za osebe z motnjami sluha, govora in jezika. Omenjeno je v povezavi z razmerami na Slovenskem, saj je bil leta 1900 v Ljubljani s strani takratne države ustanovljen prvi javni zavod za gluhe otroke. V tem obdobju so nemški logopedi že snovali diagnostične in terapevtske pristope za osebe z govorno-jezikovnimi težavami. Posebej je na Fröschelsa vplival nemški profesor fiziologije Wilhelm Preyer. Njegova študija o govornem razvoju sina je bila v logopedskih krogih uveljavljena raziskava, ki je vplivala tudi na raziskovanje Sigmunda Freuda. Otološka klinika na Dunaju je kmalu postala ena izmed največjih in najuglednejših v Evropi, kar je ostala tudi po njegovem odhodu leta 1939 v Ameriko. Druga klinika je nastala v Berlinu in jo je ustanovil Hermann Gutzmann, starejši. Fröschelsov znanstveni opus zajema več kot 24 knjig in 320 poglavij in člankov, povezanih s patologijo govora, jezika in sluha. Njegovo prvo in odmevno delo je priročnik *Logopedija za zdravnike, vzgojitelje in študente* iz leta 1913.<sup>4</sup>

### Zametki logopedije na Slovenskem

Po ustanovitvi Zavoda za gluhoneme (v nad.: zavod) 1900 leta je postal ravnatelj za kratek čas Ludvik Dremelj, ki je bil pred tem v zavodu trideset let učitelj – vse do upokojitve leta 1937. Ker je tedanja zakonodaja določala, da se morajo maturanti učiteljskih seznani z delom z gluhih otroki, je bil Fran Grm postavljen za pomožnega profesorja učiteljskega za predmet metodika pouka gluhih. Na ta način je bil dobro pripravljen za prevzem ravnateljskega mesta; prevzel ga je od Pianeckega, ki je ravnateljaval le dve leti. Nasledil ga je po vrsti četrti ravnatelj Mirko Dermelj, ki je bil ravnatelj do leta 1951. Fran Grm je vodil Zavod vse do leta

4 Judith Felson Duchan, *Emil Fröschels*, New York: Enciklopedija zgodovine psiholoških znanosti, 2012, str. 459.

1939, skupaj polnih 32 let. Zgodovinsko pomembno je, da je bil pobudnik ustanovitve logopedskega oddelka ob veliki podpori Mazija in Omerze.<sup>5</sup> To obdobje lahko imenujemo *zlato dobo* tako za razvoj izobraževanja gluhih kot za začetek logopedске dejavnosti v Sloveniji. Strokovnjaki, kot so bili Fran Grm, Vilko Mazi in Zdravko Omerza, so kot navdušeni fonetiki in oralisti hitro vnašali elemente fonetike v obravnavo gluhih otrok in otrok z govorno-jezikovnimi motnjami.

### Prvi logopedski oddelki pri nas

V na novo ustanovljenem logopedskem oddelku znotraj zavoda so po njegovi ustanovitvi 2. januarja 1942 delo opravljali učitelji surdopedagogi, in to izključno z otroki z govornimi motnjami. Od januarja 1942 do 18. junija 1945 sta v logopedskem oddelku delala dva učitelja, ki sta pregledala 197 logopatov, v obravnavi sta jih imela 88, v šolskem letu 1947/48 je delo opravljal en učitelj, pregledal je 85 otrok, v obravnavi jih je imel 22, v šolskem letu 1948/49 je bilo pregledanih 128 otrok, v obravnavi je bilo 96 otrok.<sup>6</sup> Omenjeni podatki so pokazali, da logopedska dejavnost potrebuje več kadra, zato sta za širše ozaveščanje družbe, posebej učiteljev, Mazi in Omerza pripravila seminarje in tečaje za učitelje specialnih šol.<sup>7</sup> Leta 1948 je vodstvo logopedskega oddelka prevzel Zdravko Omerza.

Za celostno skrb za otroke na primarni ravni je pomemben nastanek Državne šolske poliklinike, ki jo je ustanovil Ljudski odbor Ljubljana leta 1945. V okviru te službe je deloval logopedski oddelek, kjer je delo opravljal Madeleine Jama. Za leto 1959 je pomemben nastanek Centralnega otroškega dispanzerja v Ljubljani, ki je otrokom s posebnimi potrebami in njihovim družinam zagotavljal interdisciplinarno obravnavo.

Logopedska služba se je širila tudi v Mariboru. Takratni Center za usposabljanje slušno in govorno prizadetih Maribor (danes Center za sluh in govor Maribor) je bil ustanovljen leta 1962 in je sprva deloval v okviru šolske poliklinike pri Zdravstvenem domu Maribor. Logopedsko delo so pričeli 2. oktobra 1962, prvotno v prostorih šolske poliklinike na Tyrševi ulici 2. Na začetku leta 1968 je sledilo odprtje logopedskih ambulant v Zdravstvenem domu Ravne na Koroškem in v Zdravstvenem domu Murska Sobota. Za ustanovo je bila pomembna prelomnica leto 1972, ko je ustanova začela delovati kot samostojna organizacija.

Center za korekcijo sluha in govora Portorož (danes Center za komunikacijo sluh in govor Portorož) je začel delovati leta 1946 kot prvi zavod na osvobojenem ozemlju na Primorskem. Samostojni logopedski oddelek so odprli v šolskem letu 1965/66, kasneje še v Novi Gorici in Stari gori.

5 Jakopič, Savić 1986, str. 69.

6 Ibidem, str. 82.

7 Ibidem.

## Utemeljitelji slovenske logopedije

*Fran Grm (1877–1967)*

Za Grma je veljalo, »da je za Slovence to, kar je bil abbe de l'Eppe za Francoze in Samuel Heinicke za Nemce«. Te besede je o Grmu izrekel sodelavec in učitelj Metod Kumelj ob štirideseti obletnici Zavoda.<sup>8</sup> Imenujemo ga *očeta slovenske uporabne fonetike*. Fonetika in fonologija sta znanstveni disciplini, ki pomembno vplivata na metodiko in didaktiko učenja in poučevanja govora in jezika tako gluhih kot oseb z govorno jezikovnimi motnjami, česar so se utemeljitelji dobro zavedali. Grmovovo življenjsko delo je *Človeški glas in govor* (neobjavljeno delo), ki ima prek 400 strani. S pomočjo tega gradiva so se izobraževale generacije surdopedagogov in logopedov, tudi Vilko Mazi in Zdravko Omerza.

Grm je svoja spoznanja nenehno nadgrajeval. Nanj je odločilno vplivalo srečanje s francoskim fonetikom Marichelom v Parizu. Takrat se je dokončno odločil, da se posveti fonetiki. Govor gluhih otrok je gradil na osnovi poznavanja fonetike, bil je čisti oralist. Njegova največja zasluga in vizionarsko delo je pobuda za ustanovitev logopedskega oddelka znotraj Zavoda.

*Vilko Mazi (1888–1986)*

Za Mazija velja, da je *prvi slovenski logoped*. Bil je tudi feljtonist in publicist, napisal je več kot sto prispevkov za Jutro, Učiteljski tovariš in Roditeljski list. Povsod se je oglašal v zvezi s šolanjem in obravnavo gluhih otrok in otrok z govorno-jezikovnimi motnjami. Kot Grmov sodelavec je bil odličen pri gradnji govora in odčitavanju z ustnic. V letu 1923 je sestavil prvo tiskano knjigo za šole s prilagojenim programom, ki je bila ilustrirana čitanka. Tako Grm kot Mazi sta študirala klasično fonetiko, le da je Mazi razmišljal bolj praktično, sad tega je njegova prva knjiga *Govorne motnje s posebnim ozirom na jecanje*.

Mazi je bil navdušen ljubitelj gora in planinec, svoja doživetja in ideje je delil z bralci Planinskega vestnika. Od svoje naselitve na Vikrčah je oskrboval vse markirane poti na Šmarni gori. V IO PZS je bil leta 1949 načelnik komisije za planinske poti. Pri prvi izdaji Vodnika po slovenskih gorah leta 1958 je sodeloval kot urednik, drugo izdajo leta 1964 je uredil sam. Znano je, da se ena izmed številnih poti na Šmarno goro nad Ljubljano imenuje po njem.<sup>9</sup>

Njegov najpomembnejši prispevek k razvoju logopedije so publikacije s področja obravnave jecanja, ki je bilo do takrat skoraj neznano. Publikacija *Govorne motnje s posebnim ozirom na jecanje* iz leta 1935 in *Preprečenje in zdravljenje jecanja* iz leta 1948 sta odločilno pripomogli k uveljavljanju logopedije kot sa-

8 Bogo Jakopič, *Fran Grm: šolnik in oče slovenske praktične fonetike: ob 90-letnici Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih Ljubljana*, Ljubljana: Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih, Knjižnica Deklica s školjko, 1991, str. 21.

9 Jakopič 1988, str. 22.

mostojne discipline znotraj specialno-rehabilitacijske pedagogike. Aktualnost knjige kaže dejstvo, da je izšla kar v 2000 izvodih.

Danes njegovo poslanstvo ohranja in pomaga posameznikom s težavami v govoru Društvo za pomoč osebam z govornimi motnjami Vilko Mazi, ki je bilo ustanovljeno leto dni po njegovi smrti.

### *Zdravko Omerza (1902–1985)*

Delo Grma in Mazija je nadaljeval Omerza, ki je leta 1948 prevzel vodenje logopedskega oddelka v Zavodu. Deloval je kot logoped in avdiolog, bil je iskalec znanstvenih in strokovnih resnic in novosti. Proučeval je glasovne pojave v govoru in bil pisec več temeljnih strokovnih del s področja logopedije. Večletno delo v gluhonemnici ga je prepričalo o potrebnosti logopedskega oddelka, tudi sam je bil pobudnik njegove ustanovitve. Njegova najpomembnejša dela so: Predšolski gluhi otrok in njegova vzgoja (1955), Logopedija (1959), Naglušni otrok: priročnik za starše, učitelje, vzgojitelje in socialne delavce (1964), Uporabna fonetika (1970) in Govorne napake (1972). Objavljal je tudi v Specialni šoli, Sodobni pedagogiki, Prosvetnem delavcu, Naši ženi, reviji Otrok in družina in na ta način ozaveščal širšo javnost o pojavu govornih motenj in potrebi po obravnavi.<sup>10</sup> Njegovo pomembnejše delo je Logopedija iz leta 1959. V njej ugotavlja, da ima po svetovnih podatkih od 2 do 3 odstotke šolskih otrok resnejše govorne težave ter 2 do 3 odstotke lažje. Pri izdaji tega dela je sodeloval tudi Grm, tedaj kot upokojeni ravnatelj gluhonemnice, a aktiven predavatelj fonetike na Višji pedagoški šoli v Ljubljani. Omerza je s tem delom opolnomočil številne mlade logopede, ki so delali po Sloveniji, in jim bil kot mentor pri postavljanju logopedске službe. Svoje bogate izkušnje in delo je posredoval logopedom in drugim specialnim pedagogom na Višji pedagoški šoli in kasneje na Pedagoški akademiji, kjer je predaval od leta 1956 vse do pozne starosti.<sup>11</sup>

## Sklep

Zgodovinska dejstva nam kažejo tesno povezanost nastajanja šol za gluhe in prepletanje strokovnih dognanj surdopedagogov in logopedov s področja fonetike in metodike z začetki logopedске dejavnosti v Sloveniji. S to povezanostjo smo se skozi zgodovino kot majhen narod v majhnem govorno-jezikovnem prostoru pridružili večjim narodom v Evropi in si po zaslugi utemeljiteljev slovenske logopedije Frana Grma, Vilka Mazija in Zdravka Omerze postavili temelje za razvoj

<sup>10</sup> Bogo Jakopič, *Razvojna pot slovenske logopedije (poskus orisa logopedске dejavnosti na Slovenskem)*, Ljubljana, 1985, str. 20.

<sup>11</sup> Bogo Jakopič, *Zdravko Omerza: slovenski surdopedagog, praktični fonetik in logoped: ob devetdesetletnici rojstva*, Ljubljana: Zavod za usposabljanje slušno in govorno motenih, Društvo za pomoč osebam z govornimi motnjami Vilko Mazi, Knjižnica Deklica s školjko, 1992, str. 5.

sodobne logopedije kot samostojne znanstvene discipline. Vsi trije utemeljitelji so tudi med redkimi slovenskimi logopedi, ki so s pisano besedo in praktičnim delom postavili temelje za hitrejši razvoj logopedije pri nas.

Zahvala velja kolegu Bogu Jakopiču, ki je vsa desetletja zapisoval, urejal in raziskoval zgodovinska dejstva s področja surdopedagogike in logopedije, ki so za naše zanamce neprecenljive vrednosti.

### Viri in literatura

Felson Duchan, Judith: *Emil Fröschels*, New York: Enciklopedija zgodovine psiholoških znanosti, 2012.

Jakopič, Bogo: *Fran Grm: šolnik in oče slovenske praktične fonetike: ob 90-letnici Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih Ljubljana*, Ljubljana: Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih, Knjižnica Deklica s školjko, 1991.

Jakopič, Bogo: *Razvojna pot slovenske logopedije: (poskus orisa logopedске dejavnosti na Slovenskem)*, Ljubljana, 1985.

Jakopič, Bogo: *Vilko Mazi: slovenski logoped, planinec in kulturni delavec: (ob stoletnici njegovega rojstva 1888–1988)*, Ljubljana: ZUSGP, 1988.

Jakopič, Bogo: *Zdravko Omerza: slovenski surdopedagog, praktični fonetik in logoped: ob devetdesetletnici rojstva*, Ljubljana: Zavod za usposabljanje slušno in govorno motenih: Društvo za pomoč osebam z govornimi motnjami Vilko Mazi. Knjižnica Deklica s školjko, 1992.

Jakopič, Bogo, Savić, Ljubomir: *Pota do besede: pregled vzgoje, izobraževanja in usposabljanja slušno prizadetih na Slovenskem*, Ljubljana: Zavod za slušno in govorno prizadete Ljubljana, 1986.